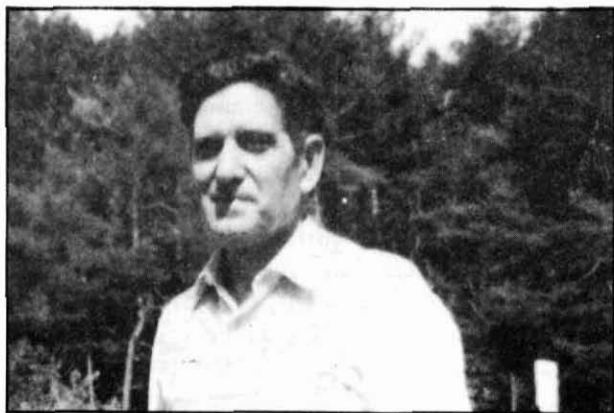

ENTREVISTA

SALVADOR GUMÀ, ENTREVISTAT

Ara no recordo exactament ni com ni quan el vaig conèixer. Però segur que va ser en un acte del Centre, als quals és assidu. A poc a poc, a través de conferències, presentacions de llibres, premis literaris i col·laboracions en aquest mateix butlletí, hem anat coneixent una persona que, per moltes raons, se'ns ha fet atractiva. Al llarg de xerrades a peu dret a la saleta del Museu o a la plaça Nova, se m'han anat dibuixant els trets d'un home que no crec ser agosarat si el qualifico de singular. Les seves idees tan personals, les seves activitats no excessivament corrents, el seu comportament, tot plegat lligat a una sòlida memòria, ens auguraven uns bons resultats per a aquesta conversa. Va fallar-nos la gravadora i vaig haver d'espavilar-me a caçar les seves paraules al vol (m'excuso amb això d'algun possible error).

Salvador Gumà el 1967, a San Juan de la Peña, amb motiu de celebrar-se un Congrés esperantista a Saragossa.

Malgrat tot, la conversa va durar quatre hores. Ens asseiem i ell que comença parlant de París i de gent que hi va conèixer, fins i tot d'un home original, imbuït de tradicions gregues i apartat de la societat, que es deia Ramon Duncan i que resulta que era germà d'Isadora Duncan, aquella ballarina que encaterinà els seus contemporanis i que morí escanyada pel seu xal entortolligat a la roda del cotxe. El Salvador que s'anima parlant i jo me les veig negres per transcriure-ho tot i aleshores li proposo començar pel començament.

— Vaig néixer a Alcover el 30 de setembre de 1901. El meu pare es deia Ramon i també era d'aquí. Però ma mare, que es deia Josepa, era de Cardedeu. Es van conèixer a Barcelona i allà es van casar. Mon pare hi treballava de serraller i hi va ser vint anys. Quan el van sortejar per anar a Cuba, a la guerra, ell estava decidit a anar-hi, però quan va ser l'hora els van tancar en una cambra com si fossin criminals i això el va decidir a estalviar-se'n. Va demanar a l'amo els 400 duros que això valia (ell només cobrava quatre pessetes diàries) i l'amo els hi va deixar sense cap formalitat. Allà a Barcelona mateix va néixer mon germà Enric. Cap al 1899 van tornar a Alcover i s'hi establiren, perquè el pare no es trobava massa bé. Va treballar com a manyà a les obres de la Central del Glorieta i vaig néixer jo, al llavors carrer de l'Estela, a ca la Maria Rosa. Però com que l'assumpte econòmic no estava gaire bé, vam tornar a emigrar. Primer va ser l'Enric, el 1915, i l'any següent jo. Després els pares amb la germaneta, la Rossita.

Salvador Gumà i Clavell, doncs, passa els primers quinze anys de la seva vida a Alcover. D'aquest període, n'ha deixat testimoni en un escrit amb el qual guanyà el tercer concurs de Memòria Alcoverenca i que publicà el Butlletí en el seu número 29, així com en nombroses anècdotes. Per això, de moment, el passem per alt i l'acompanyem a Barcelona, on viurà a casa d'un altre alcoverenc, l'Agustí Pedret i Miró, de qui li demanem que ens parli.

— Tenia uns bigotis llargs i duia un barret pla, d'artista. Deia: “Vatua déus!” i s'aixecava els bigotis. L'Agustí havia buscat feina a l'Anton Isern en un magatzem, però la cosa no va marxar bé perquè no en sortia, d'omplir albarans. Quan van fer l'homenatge a l'Isern, l'Agustí, tot sorprès, va dir: “Així quan jo em mori també me'n faran un” (per contrast amb la poca aptitud de l'Isern). Va morir a Barcelona, a finals de la guerra, segurament malmès per un bombardeig franquista que va afectar la casa, que estava situada al carrer St. Domènec del Call i a l'entresol de la qual sa germana Agneta, soltera, tenia una dispesa. Hi vivia amb l'Agustí i l'Anton i amb els clients, entre tots una dotzena. Eren cinc germans. El Joanet era el gran, veí d'Alcover. L'Agustí devia tenir uns trenta anys i treballava de guarnicioner a la casa de la Caritat. L'altre germà, l'Anton, tenia una fusteria a la plaça del Pi; quan va venir la guerra fou detingut per uns armats de la FAI que l'amenaçaven de mort, pels carrers, al vespre. L'Agneta era molt catòlica i només sortia de casa el dia de Reis. La germana petita era la Suleta, que era casada i el seu marit es deia Laureà. Després es va casar l'Anton. L'Agustí era més aviat autodidacte. A la dispesa hi havia el senyor Bombardó, que venia llibres a una botiga de la Plaça Nova; prenia pastilles contra la son però venia a dormir quan quasi sortia el sol. L'Agustí feia poesies pel Bloc Bonavia —eren poesies amoroses i patriòtiques— i estava posat amb la Solidaritat Catalana, que va bullir el 1908-1909 contra el lerroxisme. Llavors, fa 77 anys, mon germà repartia a Alcover una revista que un temps es digué “La Tralla” i un altre temps

“Metralla”, a compte del Lloveres pare, que era el representant de la coalició a Alcover.

L'Agustí Pedret és, encara, en bona part, un enigma. Contemporani de la plèiade d'escriptors alcoverencs (Aladern, P. Vidal, Isern, la Domènech), ell no sembla que arribés a formar part mai d'aquells cenacles literaris o almenys no hi reeixí. Tampoc no arribà a publicar cap llibre, sinó només peomes solts, tant al bloc citat més amunt com en algunes revistes. Malgrat la susdita exclamació de sorpresa, a l'Agustí no se li ha fet mai cap homenatge. En aquest punt, precisament, la conversa es desvia cap a l'esperanto, l'activitat que més ha marcat la vida del Salvador, a la qual s'ha dedicat com a ensenyant, traductor, escriptor i impulsor.

— Vaig entrar en contacte amb l'esperanto, per influència del pare. El 1909 es va fer el V Congrés Internacional de l'Esperanto a Barcelona amb l'assistència de l'Autor. Al davant hi havia Frederic Pujulà i Vallès i Alfons Sabadell. Allò va provocar una sèrie d'espurnes. El mestre Serra, d'Alcover, el va estudiar. Més tard també en van estudiar una mica el mestre Martorell i la mestra Teresa Barrufet, llavors a Reus. El mestre Serra en va parlar a alguns companys i en donà alguna classe. Entre altres, al meu pare, l'Anton de la Marqueta, el Joan Roig (de les Destrals), que després va ser afusellat sense cap mena de judici, durant la guerra; potser també el Joan del Baster n'era aprenent... Mon pare ho va rebre i ho va portar a casa. Ara, no va ser fins a Barcelona que en vaig aprendre. Un dia veig en una parada de vell el llibre *¿Quiere usted aprender el esperanto?*, del doctor Bremon Masgrau, i el compro. Valia mitja pesseta, que jo guanyava en nou hores de treball. Tenia llavors quasi setze anys. Més tard em trobo un aparador que anuncia *Cursos de esperanto* i m'hi apunto. Era la societat anomenada “Paco kaj amo” (Pau i amor), de tendència idealista: no fumaven, no bevien, eren del tot apolítics; allí, per neutralitat, estava prohibit discutir de política i de religió, feien excursions, visites a empreses, com la Telefònica, “El Día Gráfico”, etc. Jo sortia del taller on treballava cap a les 7, anava a l'escola d'arts i oficis on aprenia dibuix, sopava i me n'anava cap a classe d'esperanto travessant Barcelona. Entre casa meva, que era davant la plaça Medinaceli, i la societat, que era allí mateix on hi ha el metro Fontana, estava mitja hora a peu, quasi corrents. Després d'aquell curs ja vaig començar a ensenyar-ne. Primer va ser en un sindicat, al carrer Mercaders. Quan vaig fer el servei militar això era perillós perquè hi anava sense uniforme i sempre hi havia gresca revolucionària. En aquell temps, previ examen, jo havia rebut un diploma de Professor d'Esperanto, de la Federació Esperantista Catalana. Després vaig donar un curs a la Fraternitat Republicana, al carrer Montcada. Fins que l'any 23 em criden per anar a la guerra de l'Àfrica i deserto.

En aquest punt s'acaba la segona etapa en la vida de Salvador Gumà. A partir d'ara, allà on sigui, l'esperanto serà una activitat que no abandonarà i alhora un ajut. Abans, però, de seguir amb el tema, sentim com ens explica la seva deserció.

— L'amo per qui treballava em va ajudar. El qui li portava els comptes era, d'amagat, traficant de discos de fonògraf i sabia com travessar la frontera. M'ho van donar tot muntat. De l'estació de França vaig sortir cap a Figueres; anava amb un recader. Allà, sopem en una fonda. Al matí marxem en cotxe de línia. L'últim tros, el pas de la frontera, el vaig fer a peu amb un pastor. Després vaig agafar el tren altre cop i cap a París.

L'etapa parisenca és tota plena de detalls, d'anècdotes, de suggerències que per si sols mereixerien una entrevista, aquesta amb gravadora, malgrat el perill d'apartar-nos una mica del tema en principi proposat. És l'època del surrealisme, de les avantguardes. París és la Meca dels artistes i el paradís de la bohèmia. Salvador només s'hi està del 23 al 26. Després anirà cap al migdia on es trobarà més en el seu ambient.

— Quan vaig arribar a París, portava l'adreça d'un esperantista. Jo no sabia francès. Aquell home em va portar a la Borsa del Treball, on hi havia un grup esperantista. Era el primer dia de ser allí i ja vaig trobar-me un català. Havia estat a la mateixa societat que jo, a Barcelona; em va conèixer i va invitar-me a casa seva. Sort d'això. Fora de la llei, indocumentat, com me n'havia de sortir? París era i és cosmopolita. Freqüentàvem el "Foyer Vegetalien", on feien cap esperantistes de tot arreu. Hi teníem una taula com a reservada al voltant de la qual menjàvem i discutíem esperantistes de deu nacionalitats! Érem una atracció! Jo treballava de repujador, que era la meva feina, i vaig donar algunes classes d'esperanto. Quan vaig ser al sud, vaig inventar un tap que recollia les gotes i les tornava a dins a l'ampolla i el vaig patentar. Ara n'hi ha molts models, d'això. Un soci i jo ho vam comercialitzar. Érem a Solliès-Pont, tocant a Toulon. A casa meua venia molta gent, en part gent esperantista, que acudia a fer feines temporeres, a la collita de la cirera i de les figues. També allí vaig ensenyar esperanto.

I arriba la República i es concedeix l'amnistia. El Salvador, però, no l'accepta perquè hauria de tornar a servir, potser a l'Àfrica. Així ha d'esperar una segona amnistia en què ho donen per saldat. Per això no torna fins al 33 i aleshores ve cap a Alcover. És la seva segona etapa alcoverenca.

— Aquí feia de pagès i per allà al 35 vaig entrar de secretari al Sindicat Agrícola i després, a més, hi despatxava adobs. Amb la guerra, però, per una discòrdia, vaig dimitir i em vaig quedar només amb els adobs. De secretari n'hi van posar un altre de fora, que va resultar que era, com a comptable, deixeble del Liceu Dalmau, l'escola del Sr. Delfí Dalmau, el gran esperantista català que m'havia examinat. Abans de la guerra vaig fer també un curs d'esperanto al Centre de Lectura, al carrer de St. Jaume. En van sortir la Teresa Ferré, l'Anton Fons (de Fau), l'Artemi Español. També hi vaig fer cursos de repàs. Durant la guerra vaig fer, al Sindicat Agrícola, una conferència sobre l'esperanto. Amb això em sembla que s'acaba l'activitat esperantista alcoverenca. Després de la guerra, la Teresina Gabardós, el Ricard Mateu, el Francesc Molné i també l'Andreu Barberà el van estudiar pel seu compte.

Acabada la guerra i alliberat Salvador Gumà, l'any 1940 s'establí com a repulsador a Alcover, fins a l'any 1951. Després anirà cap a Reus, on seguirà amb la seva feina, alhora que tornarà a donar classes d'esperanto, al Centre de Lectura. Mentrestant, però, la seva estada alcoverenca havia sofert una interrupció.

– Es va acabar la guerra i el 4 de maig em van agafar. També tenien el Fidel Roig i el pare, la mare, la germana de Josep Figuerola (Teixidor) i la criatura d'aquesta darrera, que va créixer a la presó. Ens van portar a Valls a peu. Abans de marxar vam tenir una picada amb la guàrdia civil perquè parlàvem en català. A mi em van donar una brutal clatellada durant l'interrogatori a Casa de la Vila. M'acusaven d'haver robat els retaules de l'església Vella i jo els vaig dir que els havíem portat al Museu de Tarragona. Això va fer vacil·lar aquell sergent de nom Florencio Llorente de Pedro. Vam estar tres mesos incomunicats a Valls i no ens donaven menjar; te l'havien de portar. A Tarragona em va defensar d'ofici l'Aragonès, advocat de Reus. M'havien retirat les acusacions i em van absoldre; però del grup de quinze jutjats, la meitat van ser penes de mort. El Fidel tenia una mala nota perquè havia participat armat a la vaga dels que feien la carretera de Vilallonga. Era de l'Esquerra Republicana. També el van absoldre. Quan sortíem ens van dir: "Ahora sed buenos españoles".

El Salvador ens parla de detalls de tota aquesta història, però transcriure-ho íntegrament ho allargaria massa. Per això decidim tallar en aquest punt l'entrevista, conscients que ens queden temes molt importants per parlar, que haurem de deixar per a una altra ocasió. Per exemple, la seva activitat a l'Ajuntament durant la guerra, com a conseller de Cultura i d'Hisenda (els bitllets que, per suplir la xavalla, es van editar aleshores, precisament, eren coneguts popularment com a "ganassos", el seu renom, perquè duïen la seva firma). També deixem per a una altra ocasió la seva tasca literària i com a traductor, de la qual en aquest butlletí ens n'ha donat unes petites mostres. Quan ja sóc a punt de sortir de casa seva, Salvador Gumà i Clavell s'asseu davant del piano i em diu: "Escolta". I em toca una peça de Bach. Escoltant Bach, ens acomiadem mútuament fins a una propera ocasió.

ENTREVISTA RECOLLIDA PER
JOAN CAVALLÉ I BUSQUETS